

Dr Paweł Frączek

Zakład Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Uniwersytet Rzeszowski

Uwarunkowania liberalizacji rynku gazu ziemnego w krajach UE

WPROWADZENIE

Powszechna zmiana uwarunkowań gospodarczych we współczesnym świecie, związana z globalizacją¹ i regionalizacją gospodarki, wymusza podejmowanie ciągłych działań służących uzyskaniu konkurencyjności przedsiębiorstw, sektorów oraz całych gospodarek, w celu sprostania wyzwaniom kapitalizmu globalnego. Procesy globalizacyjne i regionalizacyjne wymuszają zatem uwzględnienie przez decydentów uwarunkowań gospodarczych, w szczególności dominacji interwencjonizmu państwowego oraz interwencjonizmu, wynikającego z uczestnictwa poszczególnych krajów w ugrupowaniach gospodarczych.

Przykładem działań dostosowujących gospodarkę krajów UE do nowych uwarunkowań gospodarczych jest Strategia Lizbońska. Wśród działań wynikających z realizacji Strategii Lizbońskiej, należy wymienić [*Biała ...*, 2003, s. 6]:

- szybkie przechodzenie do gospodarki opartej na wiedzy, w tym podejmowanie działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego, badań i innowacji oraz kształtowanie w społeczeństwie odpowiednich kwalifikacji i umiejętności,
- liberalizację i integrację obejmującą telekomunikację, energetykę, transport, pocztę, usługi finansowe oraz całość rynku usług,
- rozwój przedsiębiorczości, deregulację i lepsze wsparcie ze strony instytucji administracyjnych, ułatwienia w dostępie do kapitału i technologii, ograniczenie pomocy publicznej, zniekształcającej funkcjonowanie rynku, oraz tworzenie warunków do wolnej konkurencji,
- wzrost zatrudnienia i zmianę modelu społecznego przez zwiększenie aktywności zawodowej, uelastycznienie rynku pracy, poprawę edukacji, modernizację systemu zabezpieczenia społecznego, ograniczenie biedy i wykluczenia społecznego,
- dbałość o trwałe fundamenty rozwoju i środowisko naturalne w celu ograniczenia zmian klimatycznych i zachowania zasobów naturalnych.

¹ Definicje globalizacji zestawia m.in.: [Zaorska, 2000, s. 13-21].

Realizacja działań w ramach tych obszarów służy lepszemu wykorzystaniu posiadanych w krajach unijnych zasobów oraz budowaniu przewag konkurencyjnych na podstawie działań nakierowanych na prorozwojowe dziedziny gospodarki. Wśród nich wymienia się badania, edukację i rozwój społeczeństwa informacyjnego, a więc dziedziny służące rozwojowi kapitału intelektualnego.

W krajach Europy Środkowo-Wschodniej postępujące procesy globalizacyjne i regionalizacyjne muszą zostać połączone z prowadzoną transformacją gospodarki, w ramach której zmianie podlega m.in. system polityczno-instytucjonalny, system ekonomiczny, system społeczny oraz system wartości. Równoczesne występowanie procesów transformacji, regionalizacji i globalizacji uniemożliwia stopniowe realizowanie zmian dostosowawczych do nowych standardów oraz wymusza przyjęcie rozwiązań systemowych od krajów bardziej zaawansowanych we wprowadzeniu zmian [Kleer, 1998, s. 19]. W krajach Europy Środkowo-Wschodniej oznacza to m.in. wprowadzenie dyrektyw UE dotyczących poszczególnych sfer gospodarki. Dyrektywy te m.in. wyznaczają niezbędny zakres procesów modernizacji sektora energii, w tym branży gazowniczej i z tego powodu nie mogą być pominięte w trakcie dokonywania analiz służących ocenie tych procesów. Przyjęcie i wdrażanie tych dyrektyw jest odpowiedzialnością krajów UE na zmiany w funkcjonowaniu światowego rynku gazu.

ZMIANY W FUNKCJONOWANIU ŚWIATOWEGO RYNKU GAZU

W ostatnich dziesięcioleciach XX wieku doszło do radykalnych zmian w funkcjonowaniu światowego rynku gazu ziemnego, związanych z postępującą globalizacją gospodarki oraz upowszechnieniem wykorzystania gazu ziemnego. Największy wpływ na funkcjonowanie rynku gazu ziemnego miało wprowadzenie liberalnych reform. Zmiany te doprowadziły do zaistnienia konkurencji na rynku gazu (konkurencji „gazu z gazem”). Konkurencja ta dotyczy zarówno producentów gazu, jak i usług dodatkowych związanych z jego dostawą i prowadzi do stworzenia odbiorcom gazu możliwości swobodnego wyboru dostawcy. Celem liberalizacji jest stworzenie globalnego rynku gazu, na którym każdy uczestnik rynku będzie mógł kupować lub sprzedawać każdą jego ilość, wszędzie, w każdym kraju i w dowolnym momencie. Efektem tych zmian była m.in. likwidacja niedoboru gazu na rozwiniętych rynkach gazu, zmniejszenie marży przedsiębiorstw gazowniczych, obniżenie cen gazu i poprawa obsługi klientów korzystających z usług przedsiębiorstw gazowniczych, eliminowanie z rynku dostawców, którzy w porównaniu z wynikami konkurentów nie zdołali obniżyć kosztów dostawy oraz ograniczyć tempa wzrostu cen².

² Działania służące liberalizacji sektorów infrastrukturalnych spotykają się niejednokrotnie z krytyką. Rzeczywistość pokazuje jednak, że wprowadzenie wolnego rynku surowców energetycznych przyczynia się do ograniczenia możliwości nieoczekiwanego wzrostu cen energii i zmniejsza ryzyko kryzysu energetycznego. Postępująca liberalizacja rynku gazu, dzięki dopuszczeniu no-

Liberalizacja gazownictwa wiąże się z dwoma kierunkami zmian:

- obszary branży, gdzie istnieje monopol naturalny (sieci przesyłowe i dystrybucyjne oraz magazyny gazu) są poddawane regulacji chroniącej uczestników rynku przed nadmiernymi cenami oraz uniemożliwiającej osiągnięcie przez monopol nadmiernych zysków,
- w tych obszarach branży, w których możliwe jest wykorzystywanie mechanizmów rynkowych (wydobycie, handel) ogranicza się stosowanie instrumentów regulacyjnych i tworzy warunki do zaistnienia konkurencji.

Deregulacja sektora umożliwi nowym dostawcom wejście na rynek gazu poprzez dodatkowy import lub jego wydobycie przez nowe podmioty. W tradycyjnie ukształtowanym rynku energii jego poszczególne obszary były zaopatrywane przez jednego dostawcę. Posiadał on wyłączność na dostawę określonego nośnika energii i sam ustalał jego ceny. Cena ta była zwykle sumą kosztów wytwarzania i przesyłu oraz zysku. Propozycję cen ustalonych w ten sposób zatwierdzał określony urząd państwowy. Cechą tego modelu było nakierowanie na zagwarantowanie ciągłości dostaw energii niezbędnej do zapewnienia warunków rozwoju gospodarczego. Wejście nowych dostawców pozwalała na wprowadzenie konkurencji między podmiotami działającymi na danym rynku.

Dalszym etapem deregulacji było stopniowe upowszechnienie zasady dostępu stron trzecich (TPA – *Third Part Access*) do sieci gazowych stanowiących własność działającego na danym terenie przedsiębiorstwa dystrybucyjnego. Stosowanie tej zasady oznacza, że uprawnieni odbiorcy mogą kupować gaz u dowolnie wybranego dostawcy, operator gazociągu musi zaś na zlecenie dostawcy przesłać gaz do odbiorcy. Wymusza to konkurencję wśród dostawców walczących o możliwość sprzedaży gazu ze swych źródeł, a w konsekwencji prowadzi do obniżenia cen gazu dla klientów finalnych. Obecnie gaz jest towarem sprzedawanym na wielu giełdach towarowych, a poziom jego cen jest kształtowany przez rynek. Wówczas część firm działających na rynku gazowniczym handluje jedynie dostępem do swej sieci, nie prowadząc obrotu gazem [Bobińska, 2000].

Prekursorem liberalizacji rynku gazu były Stany Zjednoczone, gdzie proces ten rozpoczął się już w latach 80. XX wieku i doprowadził do uwolnienia cen gazu. Przejawiał się on odchodzeniem od monopolu, znoszeniem przywilejów przedsiębiorstw użyteczności publicznej, wprowadzaniem konkurencji między producentami energii oraz w rynkowym kształtowaniu cen. Ceny nośników energii w USA należą do najniższych na świecie. Prowadzi to, przy upowszechnieniu nowoczesnych technologii produkcji, do małej energochłonności gospodarki amerykańskiej.

wych przedsiębiorstw do tej branży, doprowadziła także do obniżenia jego cen zakupu dla elektryków. Pozwoliło to na uzyskanie niższego kosztu energii elektrycznej. Zestawienie poglądów podnoszonych przez krytyków liberalizacji gazownictwa ujmuje m.in. [Lucki, 2003].

Doświadczenia związane z liberalizacją rynku gazowniczego zostały wykorzystane w innych krajach gospodarczo rozwiniętych. Proces ten dotknął, oprócz krajów Ameryki Północnej [Freedenthal, 2003], Unię Europejską oraz region Pacyfiku [Kyung-Hwan, 2003].

Do najistotniejszych działań liberalizujących gazownictwo należy zaliczyć następujące zmiany [Łucki, 2003]:

1. Zabronienie przedsiębiorstwom transportowym i magazynowym zajmowania się handlem gazem.
2. Zapewnienie swobodnego dostępu do infrastruktury gazowniczej (*TPA*).
3. Wprowadzenie przetargowej metody zawierania kontraktów na usługi transportowe i magazynowe.
4. Stworzenie możliwości odsprzedaży przez handlujących gazem zakontraktowanych usług innym chętnym (stworzenie wtórnego rynku usług).
5. Rozdzielenie obszarów działalności dla uzyskania przejrzystości kosztów.
6. Wprowadzenie kontroli opłat za transport i magazynowanie gazu (opłaty te powinny odzwierciedlać poniesione nakłady i koszty z umiarkowaną stopą zwrotu).
7. Zagwarantowanie dostępu do informacji o działalności firm gazowniczych.
8. Powołanie urzędu regulacji polityki gazowniczej.

Warunkiem powstania i rozwoju konkurencyjnego rynku jest także możliwość pozyskania gazu przez nowych uczestników rynku. Jest to możliwe dzięki wymuszeniu oddania dostępu do zasobów gazu przez dotychczasowego monopolistę lub przez stworzenie warunków jego pozyskania z innych rynków poprzez gazociągi przesyłowe lub dostawy LNG. Pojawienie się nowych dostawców oznaczało konieczność ograniczenia roli dotychczasowych, tradycyjnych dostawców gazu.

Do uelastycznienia rynku gazu przyczyniło się także ograniczenie przez państwo znaczenia kontraktów długoterminowych na dostawę gazu zawartych na podstawie formuły „bierz lub płać” (*take or pay*)³. Pierwotnie zawierano je na wiele lat jako uzasadnienie celowości budowy oraz gwarancję finansowania infrastruktury gazowniczej. Zmiany te pozwoliły na częściowe odejście od kontraktów długoterminowych i stopniowe zastępowanie ich kontraktami średnio- i krótkoterminowymi. Likwidacja lub ograniczenie udziału dostaw gazu opartych na kontraktach „bierz lub płać” w całkowitym zapotrzebowaniu na to paliwo pozwala na realizację dostaw gazu przez niezależnych dostawców.

Ograniczenie roli kontraktów długoterminowych przyczyniło się do stworzenia warunków do powstania giełd gazu oraz do upowszechnienia nowych form kontraktów na dostawę gazu. Część tych kontraktów jest oparta na zacierpnię-

³ *Take or pay* – kontrakt oznaczający konieczność systematycznego odbioru, umownie określonych ilości np. gazu, pod rygorem zapłacenia za nieodebrany gaz. Ta forma umowy nie przewiduje możliwości zagospodarowywania ewentualnych nadwyżek gazu (przykładowo w przypadku gwałtownego spadku zapotrzebowania), przez jego późniejszy odbiór, reeksport lub odsprzedaż.

tych z rynków finansowych kontraktach terminowych. Pozwala to na ograniczenie ryzyka działalności branży.

Mimo liberalizacji rynku na świecie obserwuje się wzrost cen energii dla konsumentów. Badania przeprowadzone przez Komisję Europejską wskazują, że wzrost ten jest związany z ograniczonością jej dostępności [Horizontal..., 2005]. Można sądzić, że po pewnym czasie w wyniku działań dostosowawczych i pojawienia się nowych dostawców nastąpi równowaga na rynku, a następnie przewaga podaży nad popytem, co w efekcie doprowadzi do powrotu niskich cen.

LIBERALIZACJA GAZOWNICTWA W KRAJACH UE

Początkowy zakres działań liberalizujących rynek gazu wynikał z Europejskiej Dyrektywy Gazowej (EDG)⁴. Przyspieszenie liberalizacji unijnego rynku gazu wymuszają zapisy Nowej Dyrektywy Gazowej (NDG)⁵. Dyrektywa przewiduje m.in. następujące działania:

1. Dokonanie otwarcia rynku gazowniczego:
 - od 1.07.2004 r. odbiorcami uprawnionymi stali się wszyscy odbiorcy, z wyłączeniem gospodarstw domowych,
 - od 1.07.2007 r. odbiorcami uprawnionymi staną się wszyscy odbiorcy.
2. Obowiązkowe stosowanie w krajach UE regulowanego dostępu do sieci, co oznacza, że firmy zarządzające muszą opracować i zatwierdzić taryfę regulującą zasady i stawki za dostęp do sieci gazowych. Rozwiązanie to jest ułatwieniem dla nowych uczestników rynku, gdyż:
 - pozwala uniknąć czasochłonnych negocjacji z właścicielami sieci dotyczących warunków dostępu,
 - określono przypadki, gdy przedsiębiorstwo sieciowe może – za zgodą regulatora – odmówić świadczenia usług przesyłowych⁶.
3. Dokonanie w przedsiębiorstwach gazownicznych rozdziału działalności handlowej od transportowej (*unbundling*) – zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej wymagany jest rozdział prawny lub własnościowy. Niedozwolony jest natomiast rozdział księgowy i menedżerski. Jednocześnie poprzez tzw.

⁴ Dyrektywa 98/30/CE Parlamentu Europejskiego i Rady z 22.06.1998 w sprawie wspólnych zasad dotyczących wewnętrznego rynku gazu ziemnego. Omówienie wymogów tej dyrektywy zawiera m.in. [Łucki, 2003, s. 255].

⁵ Dyrektywy 2003/55/EC dotyczące ogólnych zasad wewnętrznego rynku gazu ziemnego z dnia 26.06.2003.

⁶ Dotyczy to sytuacji, gdy: nastąpiłoby wyczerpanie zdolności przesyłowych, dostęp do sieci uniemożliwiłby przedsiębiorstwu sieciowemu wykonywanie powierzonych zadań oraz w przypadku, gdy przedsiębiorstwo sieciowe mogłoby mieć poważne problemy ekonomiczne i finansowe, związane z koniecznością realizacji kontraktów zawartych na podstawie formuły „bierz lub płać”. Kwestię odmowy dostępu do sieci związaną ze świadczeniem usług przesyłowych reguluje artykuł 21.1 dyrektywy 2003/55/EC.

noty implementacyjne⁷ do NDG, wydłużono termin dokonania rozdziału prawnego do 1.07.2007 r. Wprowadzenie *unbundlingu* ma na celu ograniczenie subsydiowania skrośnego [Slot, 2000, s. 60]. Określenie kosztów poszczególnych obszarów działalności jest podstawą do ich ścisłej kontroli oraz do ograniczania ich wzrostu w kolejnych latach.

4. Wydzielenie przez przedsiębiorstwa zarządzające systemami gazociągów operatorów tych systemów. Proces ten ma przebiegać dwuetapowo:
 - do 1.07.2004 r. w krajach UE wydzielono operatora systemu przesyłowego (OSP) zajmującego się eksploatacją systemu gazociągów przesyłowych,
 - do 1.07.2004 r. wyodrębniono organizacyjnie operatorów systemów dystrybucyjnych (OSD) administrujących gazociągami dystrybucyjnymi.

Do 1.07.2007 r. operatorzy powinni zostać wydzieleni prawnie. Nowa Dyrektywa Gazowa dla wydzielenia OSP i OSD zobowiązuje do⁸:

- stosowania zakazu uczestnictwa osób odpowiedzialnych za zarządzanie systemem przesyłowym w strukturze zintegrowanego pionowo przedsiębiorstwa energetycznego nadzorującego funkcjonowanie sieci przesyłowej gazu,
- stosowania środków zapewniających ochronę interesów zawodowych osób odpowiedzialnych za zarządzanie systemem, tak by miały gwarancję niezależnego działania,
- zapewnienia skutecznego prawa podejmowania działań niezależnie od zintegrowanego działania przedsiębiorstwa.

Właścicielem obu systemów może być jeden podmiot. Ważne jest jednak zachowanie między nimi niezależności decyzyjnej. Do obowiązków operatorów należy m.in.: bilansowanie podaży i popytu, prognozowanie zapotrzebowania i dyspozycyjności dostaw, zapewnienie jakości usług remontowych, opracowanie zasad i procedur równoprawnego dostępu do systemów przesyłowych, dystrybucyjnych i magazynów oraz gazociągów kopalnianych z uwzględnieniem warunków uzasadniających odmowę dostępu do sieci przesyłowych i dystrybucyjnych.

W celu przyspieszenia liberalizacji w sektorach energetycznych krajów unijnych powołano urzędy regulacji rynku, czyli tzw. regulatory. Ich zadaniem jest m.in. wdrażanie postanowień dyrektyw unijnych dotyczących gazownictwa i kontrolowania procesu liberalizacji rynku gazowego⁹. Instytucje te mają zatem ułatwić tworzenie jednolitego, wspólnego rynku oraz wymianę doświadczeń pomiędzy regulatorami.

Powołanie regulatorów doprowadzi do zmniejszenia roli państwa w branży gazowniczej oraz do ograniczania kosztów funkcjonowania regulowanej branży

⁷ *System rozdziału działalności*. Notatka Dyrekcji Generalnej ds. Energii i Transportu w sprawie dyrektyw 2003/54/EC i 2003/55/EC dotyczących rynku wewnętrznego energii elektrycznej i gazu ziemnego.

⁸ Jest to zgodnie z postanowieniami art. 9, pkt 2 NDG (Dyrektywy 2003/55/EC).

⁹ O znaczeniu regulatorów dla unijnego rynku gazu świadczyło powołanie w dniu 7.03.2000 r. Rady Regulatorów Sektora Energii promującej rozwój oraz regulację rynków gazu.

dla jej odbiorców finalnych, a przez to wpłynie na konkurencyjność unijnego sektora energii. Dodatkowo w celu koordynacji unijnej polityki regulacyjnej dwa razy w roku odbywają się spotkania forum madryckiego skupiającego instytucje regulacyjne, służące wymianie doświadczeń w tej dziedzinie.

Mimo olbrzymiej roli regulacji rynku poszczególne kraje UE są w bardzo różnym zakresie zaangażowane we wprowadzanie liberalnych zmian. Według ostatniego raportu [*Technical...*, 2005] większość krajów unijnych jest zaangażowana w działania służących wydzieleniu operatorów systemów przesyłowych. Jednocześnie w poszczególnych krajach odnotowuje się niewielki postęp w działaniach służących wydzieleniu operatorów systemów dystrybucyjnych. Powolne tempo wydzielania OSD wynika ze stosowania w krajach UE regulacji politycznej, wspierającej działalność krajowych przedsiębiorstw gazowniczych.

Jedynie w Wielkiej Brytanii uwolnienie rynku doprowadziło do pełnej liberalizacji brytyjskiego rynku gazu, która doprowadziła do otwarcia rynku już w 1998 r.¹⁰. Wynikało to z przeprowadzenia restrukturyzacji przedsiębiorstwa British Gas, będącego do 1982 r. monopolistą na brytyjskim rynku gazu. Powstanie konkurencyjnego rynku gazu w Wielkiej Brytanii pozwoliło na zmniejszenie cen gazu dla jego odbiorców, poprawę jakości obsługi oraz ograniczenie ryzyka przerw w dostawach gazu.

Dużą skalę zmian odnotowano również w grupie odbiorców przemysłowych i nieprzemysłowych na Węgrzech, w Hiszpanii, w Irlandii oraz w Danii. W wielu krajach UE, mimo formalnego uwolnienia rynku, obserwuje się opóźnienia w liberalizacji rynku gazu. Przejawem tego jest brak zmian dostawców. Należy podkreślić, że zmiany w gazownictwie krajów UE nie zawsze wiązały się ze zmianami własnościowymi, stąd równoczesne występowanie własności państwowej, prywatnej i samorządowej.

Należy oczekiwać, że Komisja Europejska wymusi dokończenie liberalizacji branży gazowniczej, co oznacza stosowanie zapisów NDG w ustawodawstwie i praktyce krajów członkowskich. Kraje, które nie dokończą zmian, będą narażone na postępowanie wyjaśniające ze strony Komisji Europejskiej oraz na płacenie kar za zaniedbania. Nie można zatem oczekiwać, że poszczególne kraje, spowalniając działania związane z wdrażaniem NDG, unikną jej wdrożenia.

LIBERALIZACJA RYNKU GAZU ZIEMNEGO W POLSCE

Polska jako członek UE podejmuje działania służące liberalizacji rynku gazu ziemnego. Oznacza to uwzględnienie wymogów EDG i NDG w postanowieniach prawa energetycznego¹¹ oraz w wielu przepisach wykonawczych.

¹⁰ W Wielkiej Brytanii zliberalizowano rynek gazu jeszcze przed przyjęciem EDG.

¹¹ Ustawa z 10.04.1997 r. – Prawo energetyczne (DzU 1997.54.348) ze zm.

Przepisy te doprowadziły do formalnego otwarcia rynku gazowniczego w kraju. Od 1.01.2004 r. 32 odbiorców zużywających ponad 15 mln m³ gazu rocznie mogło wystąpić do PGNiG SA o dostęp do sieci zgodnie z zasadą TPA. Otwarcie rynku dla tych odbiorców jest związane z dotrzymaniem terminów, jakie przyjęto w Polsce w zakresie liberalizacji rynku gazu. Wzrost liczby podmiotów uprawnionych do korzystania z zasady TPA nastąpił z chwilą wejścia w życie NDG, a więc od 1.07.2004 r. Nowelizacja dyrektywy i związana z nią zmiana definicji odbiorcy uprawnionego, spowodowały skokowe zwiększenie liczby odbiorców uprawnionych do korzystania z usług przesyłowych. Ich liczbę szacowano na 176 tysięcy, co oznacza 67-procentowe otwarcie rynku [Dworak, 2003, s. 22].

Dotychczas w Polsce nie stosowano zasady TPA, mimo spełnienia przez część przedsiębiorstw wymagań ilościowych. W 2000 r. o udostępnienie sieci wystąpił sprowadzający gaz z zagranicy Bartimpeks SA, któremu PGNiG SA odmówiło świadczenia usługi przesyłowej [*Sprawozdanie ...*, 2002]. W kolejnych latach również nie dokonywano dostaw w ramach realizacji zasady TPA [*Sprawozdanie ...*, 2004]. Zdaniem autora świadczy to o słabości nadzoru właścicielskiego ze strony rządu oraz o nieskuteczności działań prezesa URE, który powinien przyczynić się do otwarcia krajowego rynku gazu. Uniemożliwienie realizacji dostaw w ramach TPA ogranicza możliwość zaistnienia konkurencji na krajowym rynku gazu.

Aby zapewnić otwarcie rynku gazowego w Polsce, konieczne stało się przeprowadzenie prac przygotowawczych, dotyczących m.in. [Dworak, 2003, s. 22]:

- zapewnienia warunków technicznych do zbilansowania i rozliczenia gazu przesyłanego w ramach świadczenia usług TPA,
- opracowania i wdrożenia odpowiednich regulacji prawnych, umożliwiających funkcjonowanie rynku z uwolnionymi cenami,
- przygotowania i wdrożenia taryf przesyłowych,
- opracowania i wdrożenia kodeksu sieci regulującego zasady korzystania z systemu przez podmioty zainteresowane wykorzystaniem zasady TPA.

Trudność rozliczenia gazu przesyłanego na zasadzie TPA wynika z faktu, że posiadane przez PGNiG SA stacje redukcyjno-pomiarowe staną się punktami, na których będą rozliczane dostawy gazu. Wymusza to przygotowanie organizacyjne niezbędne do obsługi jego przesyłu. Znaczne nakłady pochłonie opomiarowanie krajowego systemu gazowniczego. Dzięki uzyskaniu informacji dotyczącej ilości przesyłanego gazu możliwy będzie dostęp uprawnionych firm do sieci. Należy także opracować i wdrożyć system rozliczeń niezbędnych do określenia kosztu dostawy gazu i sposobu finansowania kosztów eksploatacji sieci.

Do otwarcia rynku niezbędne jest również określenie możliwości technicznych przesyłania gazu poszczególnymi odcinkami sieci. Będzie to podstawą do programowania przesyłania gazu posiadaną infrastrukturą opartego na zasadzie TPA.

Wdrażając wymagania NDG, w PGNiG SA dokonano rozdzielania rachunkowości poszczególnych obszarów działalności. Było ono wynikiem prowadzenia oddzielnych ksiąg rachunkowych przez poszczególne spółki Grupy Kapitałowej. Dalszy postęp w zakresie rozdziału będzie związany z realizacją wymogów NDG.

Po dokonaniu pełnego otwarcia rynku PGNiG SA musi, zgodnie z NDG, udostępnić swe sieci zainteresowanym podmiotom z krajów UE. Można oczekiwać, że Komisja Europejska nie uzna za zasadne odmowy dostępu do sieci, gdyż w kraju istnieją warunki do dokonania dostawy gazu do odbiorców, sytuacja finansowa spółki jest korzystna oraz utrzymuje się duży, ponad 60% udział importu gazu w całości zużycia, wskazujący na możliwość dodatkowych dostaw. Trzeba jednak zastrzec, że problemy z zapewnieniem dodatkowych krótkoterminowych dostaw gazu na potrzeby rynku w Polsce, obserwowane w latach 2003 i 2005, wskazują, że niewiele podmiotów może szybko wejść na krajowy rynek gazu.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, należy podkreślić, co następuje:

1. Działania służące liberalizacji rynku gazu jak dotąd w niewielkim zakresie przyczyniły się do zwiększenia konkurencyjności gospodarki i wyrównania standardów życia między Polską a pozostałymi krajami UE.
2. Brak korzyści z działań liberalizujących gazownictwo dla odbiorców krajowych jest konsekwencją regulacji politycznej, wspierającej działalność krajowych przedsiębiorstw gazowniczych. Działania na rzecz ochrony rynku prowadzi zarówno rząd, jak i regulator rynku.
3. Dotychczas w Polsce nie doprowadzono do zaistnienia konkurencji na rynku gazu, czego przejawem jest brak dostaw gazu opartych na wykorzystaniu zasady TPA realizowanych przez niezależnych od PGNiG SA dostawców.
4. Realizacja dostaw zgodnie z zasadą TPA jest istotnym czynnikiem ryzyka dla PGNiG SA, stąd intensywne działania podejmowane przez zarząd przedsiębiorstwa nakierowane na obronę jego pozycji rynkowej.
5. Część przedsiębiorstw w Polsce spełnia wymogi pozwalające na staranie się o świadczenie usług przesyłowych, lecz przepisy prawa pozostają w tym zakresie martwe.
6. Prowadzone są prace służące przygotowaniu do uwolnienia rynku gazu w Polsce.
7. Należy oczekiwać, że KE wymusi stosowanie zasady TPA w krajowym gazownictwie, gdyż PGNiG SA nie spełnia wymagań pozwalających na odmowę dostępu do sieci.

LITERATURA

- Bobińska K. [2000], *Rynek w infrastrukturze, infrastruktura na rynku*. ZIGGURAT, Warszawa.
- Dworak P. [2003], *Zasady użytkowania krajowego systemu przesyłowego po akcesji do Unii Europejskiej*, Nowoczesne Gazownictwo, nr 3.
- Dyrektywa 98/30/CE Parlamentu Europejskiego i Rady z 22.06.1998 w sprawie wspólnych zasad dotyczących wewnętrznego rynku gazu ziemnego.
- Dyrektywy 2003/55/EC dotyczące ogólnych zasad wewnętrznego rynku gazu ziemnego z dnia 26.06.2003.
- Freedenthal C. [2003], *Trudna ocena deregulacji*, „Nafta & Gaz Biznes”, kwiecień.
- Horizontal evaluation of the performance of network industries providing services of general economic interest*, Commission Staff Working Paper, SEC(2004) 866.
- Kleer J. [1998], *Globalizacja gospodarki a integracja regionalna*, [w:] *Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna. Konsekwencje dla świata i Polski*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa.
- Kyung-Hwan T., *The impact on convergence of the gas and electricity industries: trends and policy implications*, IEA. Przywołane z www.iea.org z 30.05.2003.
- Łucki Z. [2003], *Zarządzanie w górnictwie naftowym i gazownictwie*. TAIWPN Universitas, Kraków.
- Slot P.J. [2000], *Energy (Electricity and Natural Gas)*, [w:] D. Geraldin, *The liberalization of state monopolies in the European Union and Beyond*, Haga-Londyn-Boston.
- Sprawozdanie z działalności prezesa URE w 2004 r.*, „Biuletyn URE” nr 3, 2005. Przywołane z www.ure.gov.pl.
- Sprawozdanie z działalności prezesa URE w 2005 r.*, „Biuletyn URE” nr 3, 2006. Przywołane z www.ure.gov.pl
- System rozdziału działalności*. Notatka Dyrekcji Generalnej ds. Energii i Transportu w sprawie dyrektyw 2003/54/EC i 2003/55/EC dotyczących rynku wewnętrznego energii elektrycznej i gazu ziemnego.
- Technical Annex to the Report from the Commission to the Council and the European Parliament* [2005], Bruksela.
- Ustawa z 10.04.1997 r. – Prawo energetyczne.
- Zaorska A. [2000], *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, PWN, Warszawa.

Streszczenie

W ostatnich dziesięcioleciach XX wieku doszło do radykalnej zmiany w sposobie funkcjonowania światowego rynku gazu ziemnego związanej z wprowadzeniem reform służących liberalizacji tego rynku. W krajach UE, dążących do wdrożenia założeń Strategii Lizbońskiej, działania służące liberalizacji rynku gazu są jednym z istotnych czynników zwiększania konkurencyjności gospodarki.

Niniejszy referat koncentruje się na omówieniu głównych uwarunkowań liberalizacji branży gazowniczej w krajach UE. W referacie przedstawiono istotę działań służących liberalizacji rynku gazu ziemnego oraz wymogi dotyczące funkcjonowania tego rynku wynikające z postanowień dyrektyw unijnych. W końcowej części referatu zawarto omówienie działań służących liberalizacji gazownictwa w Polsce.

Liberalisation of Natural Gas Sector in the EU

Summary

In the last decades of the 20th century there have been significant changes that occurred in a global scale as far as the natural gas market is concerned. These changes are connected with the introduction of reforms in order to liberalise this market. Those EU countries which aim to implement the guidelines of the Lisbon Strategy, actions towards a more liberal gas market are seen as the most important factors boosting the competitiveness of their economies.

This paper discusses the main factors influencing the liberalisation of the gas industry in the EU countries. Activities aimed at liberalising the natural gas market are presented as well as conditions imposed by EU directives for the functioning of this market. The final part of the paper discusses actions conducive to a more liberal gas industry in Poland.